

INTERVJU MED PETRUS ERIKSSON

- När är herr Eriksson född?
- Jag ä född den 22/1 nittiätt.
- Här i Iggesund?
- Jaa, född i Iggesund här.
- Var någonstans i Iggesund?
- I gamla sexan dom kallar - den står kvar än fortfarande. Dä ä en utav dom gamla bruksgårdarna som står på långsidan just här. Ovanför - ja va ska jag säga - ovanför den här Långgården dom kallar, där är jag född.
- Kallas alla bostadshus med nummer så där?
- Dä kallas ve nummer. Dä va ettan, dä va herrgården dä å sedan så var dä tvåan å så fyran på andra sidan å så där vidare å geck oppöver. Sedan flyttas dä över till den här sidan. Dä vart dä sexan å sjuan å åttan å nian å tian dom där gammalgårdarna här. Å dom där står kvar, sjuan står kvar än å sexan står kvar å tian står kvar. Å femman står kvar, där har dom kontore nu, Iggesunds bruk. Ja tror d'ä huvudkontore där.
- Det grå huset?
- Jaha. D'ä femman dä, d'ä en gammal bruksgård dä. Dä va smeder å verkstadsarbetare som bodde där.
- Hur många sådana här bostadshus med nummer finns det? Hur högt upp kommer man i ordningen?
- Ja dä törs jag inte yttra mej om. Sedan så var dä en hel del små byggnader som hade särskilda - dels hade dom byggt opp dom själva mä hjälp utav byggnadsavdelningen å dom där fick nummer sedan dom å dom gick opp till kanske ett hundratal tänker jag. Men då var dä bara en- å tvåmanshus. Dä va oppe strömhuvve här å lite överallt på dä vise så. Å likadant borta i norra Iggesund så var'e dä också såna här små bostadshus där.
- Hur var det i sexan där ni bodde? Hur många familjer var det där?
- Dä var en, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nie tolv dä va dä. En del hade ett-två rum dä var tre stycken familjer tror jag som hade två rum å kök, men dom övriga dom hade bara ett rum.
- Vad gick det efter för system att man skulle få ett eller två rum, tro?
- Dä gick mer efter yrkesskickligheten, yrkeskunskapen som dom hade. Dä var mycke efterfrågat på smeder till exempel, lancashiresmeder, verktygssmeder å stålsynare å så där vidare. Dom hade förmånen dom att dom skulle ha ett rum å kök. Å dom andra om dom också var skiftgående så hjälpte inte dä utan dom fick nöja sej mä ett rum ändå. Så mina föräldrar - vi var fyra stycken bröder å vi fick bo i ett rum.

Min far han gick skift. Gjorde sjuttitvå timmar som arbetsvecka. Sönda å varda likadant. Ingen fritid, utan gick åtta timmars skift.

- Var han i valsverket?

- Nä han var i masugnarna. Jaa. Men han kom hit som ung, han var reglerare ifrån Fagersta oppe i Värmland. ... han var reglerare just som stora ånghammarn satt i gång här. Men sedan överflyttas han te masugnarna. Å var där på masugnskransen där sina sjuttitvå timmar. Å vi - valsverksarbetarna mina bröder å så dom gjorde sina sextifvå timmars arbetsvecka, för att dom hade - från lördkväll å till sönda kväll så var dom fri. Så då var ett dygn där som dom hade inestående dom. Då va på grund utav att ugnar skulle repareras å skötas om. Men då hindra inte utan när dom gå på på söndkvällen så var då dans nere på kajen dom kalla här, en utlastningskaj dom hade. Å då kunna dom gå ifrån arbete iblann å gå dit å dansa å för all del. Då var inte så mycke noga.

- Dom tog det lite lugnare förr?

- Ja, då var inte så mycke noga på tiden då som då är nu. Men arbets-tiden var ju så lång så då räckte ju bra till ändå.

- Det låter ju trevligt det där.

- Jaa. Byggde dansbana olovligt å allting för förvaltrarn tillät inte ... te ha en dansbana.

- Jaså? Vad kunde det bero på?

- Jaa - då skulle stängas å ... var inte heligt då å ha dansbana.

- Så då kunde man dans på kajen då i stället?

- Då dansa vi på kajen i ställe. Var'e nån bro här som gick över älven å så vidare ... Men till slut så byggde dom en dansbana pojkar å flicker. Dom sa ifrån förvaltarn då att dom fick inte ha nån dansbana. Då tog dom sej för å satt i gång mä ett ånglok som vi hade då, som gick emellan kajen å järnverket då för te transportera både malm å kol å alltsammans så där, å dom där tog - var'e un utav dom pojkarna som kunde mä de där, han skötte om de där han å elda på't. Å så for dom ner te brägårn å lasta virke å så byggde dom dansbana på natten. Å sen dansa dom ända tess månda morron. Å då hjälpte både flicker å pojkar till mä. Men då resultera i då att dom vart uppkalla då i initiativtagarna till de där å då var avsked för en del då förstås. Så en del kom te Domnarve å en del te Strörsbruk tror jag'e var utav pojkarna där. Dom var inte ledsen för då, då gick ändå då. Jaa. Ja då va tider.

- Om vi skulle höra litet mer om hur Ni hade det i barndomshemmet?

- Jaa då var - hemmet då var ju tarvligt förstås som då kunde vara på den tiden, för förtjänsten var dålig för oss allahop å barnskara fyra stycken å så var'e väl dålig förtjänst, inte var'e så mycke för oss heller. Jag börja som liten - börja i tolvårsåldern som växelpojke på en stabsåk som var här uppe. Men sen vart jag flyttad ner till järnverket här. Då kom jag in i valsverket där.

- Så Ni har varit i valsverket ända sedan pojkåren?

- Ja då har jag varit så gott som, men jag har försökt lite annat, jag har försökt som vällare å hammarsme å lite utav varje. Sedan så - 1912 då - då for jag ut å excera, var ju inkallad å gjorde min värnplikt. Då tog ingenjör Holmberg å flytta min mamma, för då hade min bror fare te Fagersta å dom andra bröderna hade stucke iväg å mamma var änka då. Min far dog 1909. Å då for dom te Stockholm pojarna, mina äldsta bröder, fick sin utkomst där. Å tog ingenjör Holmberg å flytta min mamma - för att min far hade en liten kammare oppå, en sov-kammare, å den där var åtråvärd å där fick inte mor sitta ensammen då när jag var ute å excera. Å rätteligen, efter som jag hörde mej för oppe hos kaptan på regemente där, så skulle dom inte få vidta nå åtgärder när jag var inkallad å var familjeförsörjare. Såna ändringar som till exempel flyttningar å så där vidare, för dom mena på att jag hade min anställning kvar å alltsammans så där. Då flytta dom min mor ner te en kasern som heta tolv här nera, ett rum då. Då feck vi för-lora just den där kammarn som vi hade byggt opp själva för vårt vidkommande för vi skulle ha som sov-kammare. Å de där tyckte jag smärta mej väldigt hårt när jag kom hem, så jag sa till ingenjör Holmberg, jag kommer inte te förlika mej mä dä här. Han lova mej en lägenhet. Nå jag vill inte ha nån sa jag för ni har såra mej så hårt sa jag så jag förlåter er inte i första hand sa jag. Då sökte jag mer ner till Boxholm ... 1914-15 var jag där då ... så jag skulle få lite kunskap om järntillverkningen där mä. Å då var jag där bara två år. Sen kom jag hit tebaks igen å börja i valsverke. Sen fortsatte jag där hela vägen. I alla arbeten som förekommer i ett valsverk.

- Det skulle vara intressant att höra just om de olika arbeten som finns i valsverket.

- Jaa dä är mycke arbeten där. Vi har så kallade - här hade vi lancashiretillverkning å så hade vi bessemertillverkning - dä tala fäll Magnusson om tänker jag, bessemer.

- Ja, han var ju blåsare han.

- Han var blåsare. Jag var också blåsare, jag var stålblåsare mä. Så jag hade hann om stålverket då, dom andra som var där. Jaa. Så jag lärde upp. Dä var en ifrån Sandviken som lärde upp mej å sedan så fick jag lära opp en som hette Broman, å Magnusson han lärde väl opp sej själv delvis tror jag. Så då var vi i stålverke där en bra lång tid å hade hand om de där tillsammans mä mitt arbete i valsverke.

- Gick det att kombinera det?

- Jaa, man fick ju ha båda delarna då. Så dä vart lite arbetssamt. Dä var ju lika natt å dag. Ibland så till exempel om blåsarn va sjuk så var jag ensammen där å fick ligga i kontore på en sån där halmsäck bara å inte kunde gå hem utan min hustru hon fick gå ner mä maten på kontore, jag låg där natt å dag då. Jag var ensammen där. Vi blåste stål mellan var tredje å fjärde timme se.

- Och ni skulle vara med på varje blåsning?

- Måste vara mä på varje blåsning.

- Det blev arbetsamt det.

- Dä va arbetssamt, men dä gick. Jag va stark på den tiden. Inte går'e nu. Men dä va intressant te följa järntillverkningen. Jag var mycke intresserad av de där, å dä kanske inte många känner till dä om man inte ä hemma i kemin. Nää. A jag vet inte heller om jag kan gå in på't.

- Jo, gärna.

- D'ä så att malmen den förekommer i gruvan. Den är omhulad utav syre å gråberg. Järnet är omhuldat utav syre å gråberg. Järnet kan inte ligga ensamt, utan d'ä alldeles precis som en kvinna, hon ska ha en kavaljer tillsammans mä sej. Så är dä i naturen. Hon ska ligga antingen tesammans mä syre eller också ska ho ligga mä kol. A dä är'e två rivaler, syre å kol till dom där. A dom där slåss just om dom där kvinna förstås. Så är'e i naturen. A när vi tar malmen då som vi gjorde ifrån gruverna här ifrån Västmanland å likadant oppe ifrån Luleå å så där å för in'en i masugnspipan, då gäller'e för oss att tillsätta kol för te få värme på masugnspipan så att vi får opp'e till 112-115 graders värme. A då var masugnspipan indelad i zoner. D'ä först å främst förvämningszon å så är'e reduceringszon å så är'e smältningszon ... förvädningszon den är sådan att den att avgaserna ifrån värmen som alstras ve järnsmältningen de gaserna går rätt opp å dä förvärmer just de där kolena. De sätter till till exempel 650 kilogram malm å så sätter vi till träkol vissa hektoliter för te få opp värmen å en tredjedel utav kolet går in i järnet å två tredjedelar går åt te alstra värmen just för de där. Jaa. A när de kommer ner då reduceringszon där å vi tillför kol då säger syre som ligger tesammans mä järnet förut i gruvan, nu får jag väl maka på mej lite. A vi lättar på mä kol unnan för unnan tesammans mä värme. Vips så vi den där mättning som blir så försvinner syret. A så kommer'e ner i smältningszonen längst ner i masugnspipa. Då dä kommer ner i masugnspipan där längst ner då får vi järnet flytande. Slaggen som kallas för gråberget d'ä också flytande. Då tappas dä i ett övre skikti ett hål å tackjärnet dä tappas i lägre skikt å gråberget d'ä dä som vi fraktar opp på slagberget de där stora däruppe. D'ä gråberget dä. D'ä dä som har omhuldat järnet förut. Men dä har vi skilt åt. Men sen har vi både skadliga å nyttiga beståndsdelar som är förenat mä järne. Vi har svavelfosfor, skadliga beståndsdelar, dom gäller dä för oss att ta bort så mycket som möjligt. Men sen har vi mangan å kisel d'ä nyttiga beståndsdelar som vart förenat mä järne. Som till exempel den här Dannemoramalmen ... den va mycke manganrik å den va efterfrågad. Den var för bessemertillverkningen mest avsedd på grund utav den styrka som mangan har. Då sedan då har vi kolbunde järne så då har vi en kolhalt ungefär på tre å tre hela tjugefem procent ifrån där dä va rent förut. Men syre ä borta. Då tappa vi ut dä i galtar, små galtstänger vi kallar, långa stänger men mä avsatser så att man kan ta dom sedan, för d'ä så hårt, d'ä tjugefem i kolhalt, d'ä mycke hårt. Slår man av där, får man såna där små galtstänger som man kan hantera sedan i tacker kallas dä nog för. Sen då fraktas dä opp till lancashirehårdarna, den där gamla lancashiremetoden. Då sätter vi till till exempel 165 kilogram tackjärn tesammans mä kol å så bläster från båda sider så här. A då alstrar vi också upp en värme där så vi får järnet å smälta. Vi kallar't dä för färskning, en färskningsmetod heter dä. A när vi kommer så långt så att dä får färskna dä är'e bara för oss - genom att vi tillför syre som var ifrån början - så tillför vi dä syre, då tar dä överhand å kole avlägsnar sej så småningom å vi får't åter igen i smält form, fast då degigt. Då har vi tage bort kole ifrån 325 procent till 2,04. Då får vi ett mjukt å fint, dä finaste lancashirejärn som man

kan tänka sej, dä finaste mjuka järn som man kan tänka sej. Så är'e. D'ä alltså en reductionsprocess å en observationsprocess dom där båda sakerna. Men så är'e mä järnet. Dä ska ligga tillsammans antingen mä kol eller också mä syre. Tesammans mä övriga beståndsdelar förstås som finns både skadliga å nyttiga, men skadliga ska vi försöka ta bort. Dä kan vi ta bort både i masugnsipipan å likadant mä kalktillsats i masugnen. Kalken till exempel han förenas mä den där fosfor ...

- Och sedan från smedjan då - då skall järnet till valsverket?

- Sedan ska dä te valsverket. Då formar vi de där under hammare å smälta kommer ut. Väger hundrafemti kilo å så där vidare. Då får vi smid ihop de där formarna till en fyrkant så här lång ungefär å sedan så ska den in i vellugnen då. Å då har vi en värme på ungefär femtonhundra grader, femtonhundra sexti grader. Så hög värme har vi där, för dä ska vellas ihop alltsammans så att dä blir kompakt riktigt. Å sen då så in i valsverket mä dom. Man hade de där mätt i olika dimensioner i valsverket, olika stick som man har i spårarna i masugnen. ... te vilken emission man vill ... men då använde vi mest dä järnet till gjutjärn som till exempel för smidesändamål å så. Dä gällde inte bessemerstål inte, för dä går ju som verktygsstål dä, dä går inte som i verket dä. Dä där var lancashiremetoden dä. ... plats, fyrkant å runt å allting sånt där som vi ville ha.

- Det är många olika arbetare i valsverket. Vad har dom för sysslor allihop?

- Jaa dä var vellare å dä var valsare. Ställarn först å främst som ställde verket, fick ställa te alla dimensionerna han. Dä fick man också vara förstas. Sen var'e vellare, bakvärmare å vellare.

- Bakvärmare, vad var det?

- Bakvärmarn, han var längst bak i ugnen han för att han skulle stå å mata in å se efter så att alla dimensionerna, alla sortererna gick in som dä skulle, heller i antal å så, så att dä räknas in där. Dä va bakvärmarn dä. Vellarn han stog längst framme han å vände på dom där bitarna så att dom skulle bli slaggren å alltsammans sånt där. Sedan tog valsarn hand om. Frambärarn först, valsarn sedan.

- Frambäraren, vad gjorde han?

- Han tog alltså ett stycke från ugnen å bar fram te valsarn te valsborde.

- Kunde han bära de där styckena då?

- Han hade en tång som gick på bana på en räls. Jaha. Hade en tång som han grep styckena på de där vise. Dä följde mä ledigt förstås.

- Sedan kom det till valsaren då?

- Sen kom dä te valsarn. Då var dä en mottagare på vardera - en valsare på framsidan vi kalla't för vi hade gyroverk här, vi hade vitrin på slute ... man frakta över stängen tebaks över sidan å inte i nån press, utan bara ta tebaks na då, sticka in å ta tebaks na å sticka in.

- Så det går bara från ett håll liksom?
- Just så ja. Men man var tre å. Vi var tre valsare på varann. Då var en på framsidan å en på baksidan så då var dä bara stick som stick unnan för unnan.
- Men ni hade duro här då?
- Vi hade duro här te börja mä. Men sen vart dä trio å ... sedan. Vi hade trio sedan här.
- Men hur fick man över de där långa järnbitarna - fick man dra dom över då?
- Ja för dä mesta ... själva valsen, han gick åt de här hålle han se. Om den ena valsen går så, å den andra går så, så går den övra valsen, då drar han hetan över han tebaks se.
- Jaha. Så man lägger upp det där då?
- Just så ja.
- Vilka var det som stod vid valsen? Det var mottagaren sade Ni.
- Dä va mottagarn. Dä va han som stog på baksidan. Han stog på baksidan han, valsarn han stog på framsidan.
- Varför kallades det olika det där då?
- Jo därför att dom hade som befattning, dom skulle stå te pass å veta va dom skulle göra å sånt där.
- Var det skillnad på vad valsaren och mottagaren skulle göra?
- Dä va i betalningshänseende var dä skillnad. Så man trappa opp till exempel ifrån opplyftare å sedan till rätare. Dä var dom som tog reda påstängerna å rätta dom. Å sedan geck man fram till mottagare å så från mottagare te valsare, från valsare te ställare å från ställare till valsmästare ... Så dä var en väg de där som va ifrån början som dä skulle gå igenom alltsammans. Dä dugde inte å hoppa på till exempel ett arbete å gå fram å ställa sej å valsa ä. Å dä va inte te ta å ställa så å ta emot heller. Men rätta dä kunna nästan vem som helst bara dom kunna hålla i en tång å lyfta opp mä likadant. Dä kunde dom göra bara dom feck lite vana i dä. Men annat fordras dä vana i se, yrkesvana för.
- Men jag förstod inte riktigt vad det var för skillnad på valsarens och mottagarens arbetsuppgifter? Som skulle motivera att dom hade olika förtjänst.
- Jaa dä var då när dom hade duro, men sedan när dä blev trio då blev dä helt annat. Men så var dä en annan sak när man kommer fram te finvalsverkning, finvalsverket vi kallar't. Så vi valsar alltid fint järn å stål. Då var han på baksidan mottagarn å dä var inte så kinkigt mä skickligheten där, för att dä var fyrkant alltid som geck ut ifrån ovalerna. Å den som stog på framsidan han skulle vara väldigt skicklig te valsa. Så kunde han uppnå - han uppnådde alltid en

större skicklighet å va mera ansvarsfullt te valsa ovalerna än te valsa fyrkanten se. Men sedan fick han flytta över från mottagare te valsare han mä allt eftersom han hade sin skicklighet.

- Men så nämnde Ni upplyftaren också - vad var det för en då?

- Upplyftarn, d'ä han som stog nästkroks å lyfte upp. Då vi hade duo - ja när vi hade trio mä - den som, mottagern till exempel, han kunde inte hålla stängen ensam, för han vart längre å längre. Å likadant han va tung, han va tung te ta i mä tången så här. Då var nån tvungen å ta i ..ä å då hade han en krok å vägde opp de där i spårena allt eftersom. Dä va upplyftarns.

- Det var många olika sorters sysslor.

- Ja dä var allt eftersom. Dä fordra sin man på alla ställena. Men inte nu. Nu är'e automatiserat alltsammans runt ikring, så nu går dä automatiskt, d'ä bara te sitta på knappar å trycka.

- Har ni hört uttrycket pärkare någon gång? Vad det skulle vara i valsverket.

- Pärkare, ja. Jaa, för all del, dä har jag vare mä om, så dä så. Pärkare ja.

- Ja det var pärkare det.

- Jaa. En pärkare han hade till uppgift att han hade en krok som såg ut så här uti järn, var så här lång mä handtag på. Å då - hetan kom ifrån valsen så här så kom hon mä en väldig fart å då gällde dä för valsarn te försöka få tag i änden på den där. ... å så gick dom runt mä den å så in i ett annat par mä den. Då vart dä en lycka där å de där - om han inte hann mä så fort, då öka den där lyckan förstås genom att ... då fick pärkarn ta hand om den där lyckan å dra ut den ... då slog dä knut å sedan vart dä fördärvat förstås ... så dä gällde för han å pärka å ta ut den där lyckan ... å en riktig skicklig valsare då behövde han knappast röra lyckerna. Men då kunde de här repiter dä kallas gå själv ... kröker sej själv ...

- När dom slog ut så där ändarna på järnet - det måste väl ha ställt till olyckor ibland tycker man.

- Ja dä kunde dä göra. Om dä var så att bortersta ändan fastna, slutändan vi kallar å han stog inne i lyckan där å den andra drog i ändan, var dä alldeles klart att dä kunna ske stora missfall där. Men då hade man en stolpe te skydd framför sej, som man satt i hällerna. Den klippte utav mycke. Men dä kunna hända ibland att dom kunna få kasta sej över stolpen så att dom vart stående därinne. Men då var'e träluckor ... kunna bränna sej förstås. Å var'e ett järn på utgående så kunde dä bli så att flagan dä kallas som satt fast i ... å den där trån han kunna komma å ringla sej runt grinn ibland på de här vise ... så dä var inte så gott då heller. Dä var olika. Jaa, många minnen som man har.

- Var det mycket tillbud - olyckstillbud?

- Dä var dä. Dä var mycke olyckstillbud. Ja vill inte gärna tala om dä jag själv har vare utsatt för.

- Det behöver vi inte göra.
- Nä jag vill inte då.
- Fanns det någon yrkesinspektion?
- Ja var så nära te komma in i valsarna själv ett tag så. Ja d'ä hemskt, dä är'e. Dä va mycke sånd där brännskador å så å, förekom.
- Jag frågade om det fanns yrkesinspektion?
- Dä var mycke dåligt dä. Jaa - dä var ingen yrkesinspektion. Dä var sedan fackföreningen börja på å blomstra här, om jag så får säja, då blev dä särskilda tillsatt som skulle ha hand om - tillsatta från fackföreningen som skulle ha hand om - skyddsombud kallas dä för. Dom där dom hade te uppgift att försöka se till så fort dä vart nåt olycksfall så skulle dom ingripa, eller såg dom nå annat. Förebyggas, så skulle dom också ingripa. Inte bara efteråt ä.
- Kunde dom göra mycket dom här skyddsombuden?
- Dom hade till uppgift - dä var mycke betydelsefullt, dä var inte tu tal om det.
- Jag menar om det gick att genomföra mycket förbättringar.
- Joodå. Ja dä gjorde dä, dä vart förbättringar då, d'ä alldeles klart dä. Så bättre blev dä ju, riskzonerna dom kom bort så småningom. Men dä har allti förekommit i ett sånt där järnverk som allting ska ske mä handkraft se. De dä som är dä svåraste se.
- Kan Ni berätta något om fackföreningen och när den kom till här?
- Jaa - den bildas den 3/3 1918 om jag inte minns tokigt. Dä var mycke om å men, dom hade nog en fackförening tidigare som bildas, eftersom jag har hört. Då skulle jag ha vare helt unga bara. Å den fackföreningen bildas på en vind där på järnverket som kallas för silosvind. Dä var alltså en vind som - luffare å ett som annat fick ligga där ibland å så dä vidare. Men jag tror att dä var ingenjör Lundbäck eller vilken dä var som fick reda på de där. Dom var ju motståndare te allt va fackförening heter förstås. Å då gick sekreterarn tror jag på måndan å tala om vilka som var mä i styrelsen. ... att de där sprack dä ... De där ä en upprinnelse som jag har hört bara för jag var en liten pojke då. Dä va valsverksarbetarna som tala om för vederbörande, för de va hemligt de där, den där fackföreningen förstås. Sen börja ju Kata Dahlström å så Hinke Bergegren å så där vidare å å då vart dä ju mera fart förstås.
- Jaså? Så ni hade agitation här?
- Propagera väldigt dom, både för fackföreningen å i politiskt hänseende å alltsammans. Dä växte fram ett rött garde här då så dä var ungsocialister å dä va. Men dä förekom vilda strejker även då på den tiden såväl som nu. Jag vet jag va mä själv på en vild strejk. Vi fick en mycke dålig avlöning av valsverke. Å jag var lite aggressiv tyckte jag själv på den tiden, så jag ska väl inte säja dä. Men då

när avlöningen kom, vi fick dåliga avlöningar unna för unnan. Missnöje växte fram i skiftlagena. Å så te slut så var'e ett par pojkar till å jag vi satt oss i sinne på att dä här ska bli en annan ändring i alla fall. Å mä stöd utav dom andra så sa vi att vi ska gå opp te disponenten, förvaltar Cederqvist var dä på den tiden å begära påök. Å vi ska ha tjugufem procent å svar på en halvtimme annars så är'e stopp. Ja vi geck opp vi tre stycken tesammans. Jag förde ju som talan jag förstås, man kunde inte tiga. Å han sa förvaltar Cederqvist, han var så sinn så han knuffa mej i ryggen å knuffa ut oss allihop ifrån kontore där han hade å ut i ett annat rum där bokhållana satt. Dä minns jag tydligt. Å sa att han arbeta mä tidens folk, men han ha aldrig hört på värre nån gång. Aldrig nån gång sa han, å ge er iväg sa han, ni får inte vistas i min samhälle en gång. Dä va ord å inga viser dä. Jaa - vi gick ner te skiftlage vi. Dä var halv tolv dä. Klockan tolv så slog vi igen, ugnarna fick vara å vi geck hem allahop. Vi var sexton man på lage, två lag som gick hem på en enda gång. Dä va svart. Å gubbarna dom kom å undra på hur dä skulle bli, för vi hade fria bostäder som dä kalla't, ingick i betalningen dä. Vi behövde inte betala nån hyra. Å gubbarna mena på att - ja, nu blir vi vräkt å nu har vi ingenstans å bo å allting sånt där bekymmersamt allt efter som dagarna gick. Å ingenjör Holmberg han skicka bud på oss förhandlingskommittén. Vi gick inte ur för har vi vurt utkörd en gång så geck vi inte upp. Dä hjälpte inte dä. Men så fort vi fick si gubbarna som kom mä order från ingenjör Holmberg då sprang vi till sandbanken här å bada ... Men te slut då så kom väl gubbarna å både grät å ett som annat - dä hade ingenjör Holmberg å förvaltarn skicka bud på oss. Men då sa jag åt ingenjör Holmberg, vi går inte opp sa jag utan förvaltarn får komma te oss. Ja men ni är väl tvungen åggå opp å tale mä förvaltarn sa dom han sitter däroppe, du kan väl gå upp å tale mä'n. Nej jag har blitt utkärdd därifrån sa jag ... Men vi geck opp i de där rumme där vi hade vurt utkörd hos bokhållarn där, å där fick förvaltarn gå ut ifrån sitt rum å möta oss. Å då feck vi sjutton å'n halv procent. Dä va vi så glad så vi trodde inte dä va sant både gubbar å ett som annat. Men dom hade ett nagel i ögat te mej i alla fall. Dä fick dom fäll ha, jag skötte mitt arbete jag. Jag villa väl åtminstone hålla mej framme i arbete så jag skötte dä så kunna dom inte göra nå anmärkning på mej sedan. Gick ett tag då igen. ... Dä var en konflikt sedan som jag vart indragen i. Å då hade vi från fackföreningshåll femtisekroner i veckan å familjerna kunna int leva på dä. Men då så bystrejkskommittén där - jag var mä där å förstås - vi sprang ikring i alla bonnsöcknar hånne å vi skaffa spannmål å vi skaffa potatis å vi skaffa strömming å alltsammans sånt där, så vi kunde underhålla dom största familjerna mä mat så dom skulle kunna härda ut. Å vi var väldigt ivrig för dä å jag bodde då dännere å på vinn där hade vi mjölsäcker å överallt. I källarn hade vi potatis å strömming å fick allt möjligt. Dä gick ingen nö på oss, men dä gick väldigt bra. Å då var'e en som sa på fackföreningsmöte ja vi har så bra så vi kan gå ända tills vi har skjortkragen kvar, så länge vi har skjortkragen på oss. Å vi var så stark inom fackföreningen då på den tiden så vi kunde göra nästan allting. Vi var så kraftig å dä va sån enighet så. Jaadå. Vi gjorde fest till exempel, en sån här - fackförening gjorde en fest å vi gjorde alster å materialprodukter te vinster å hade fester ute i Stjärnäs. Å den inbringade sextusen kronor på den tiden. Dä var mycke pengar på den tiden dä. Jaa. Dä va en fin grundplåt för fackföreningen dä. Så enighet var dä då inom fackföreningen. Varenda en, båda damer å herrar om jag så får uttrycka mej - dä var kärngar å karlar på den tiden - vi hjälptes åt. Dä

fanns inte en enda en som drog sej ifrån en uppgift utan skulle delta. Så alla vinster å alltsammans sånt där så hade man skänkt å arbetat, inte nå påkostat. Dä va hängmatten å skottkärren å allting, kälkar å allting.

- Det var stiltigt det.

- Dä var dä. Dä var så roligt arbete. Jag var ordförande då ett tag i fackföreningen under nåra år.

- När kunde det här ha varit ungefär?

- Jaa ... jag törs inte säga årtalet.

- Men det var alldeles i början i alla fall?

- Ja dä var dä - dä var dä. Men sen hade vi - här var dä så dåligt s'att dä var en - kallas för jultomtarna ... fru Sundblad hon ordna mä en barnbespisning så att barn i de här stora familjerna - dä va familjer till exempel som hade ända till tolv barn, sju åtta kunna dä finnas - sex å sju dä va dä vanliga dä. Å dä va så tarvligt ibland så att dä - barnena knappast fick äta sej mätta. Då ordna fru Sundblad mä den där barnbespisningen tesammans mä de andra höga damerna där som hon va bekant mä. Då fick dom gå dit å äta ett mål mat på den där barnbespisningen. Dä var den första grunden just till den här skolbespisningen som dom har nu se. Dä var jultomtarna som ordna dä. Jag var ju mä i jultomtarna lite jag mä.

- Vad hade ni för syfte i den föreningen då?

- Den hade te betjäna - kläda barn - barn som skulle te exempel på sanatorium, barn te exempel som behövde ha kläder te jul å vi bistod mä allting sånt där, alla medel. Dä var inte te gå te fattigvårn dä som dä kallas å. Dä va en skam dä på den tiden förstås. Dåfråga dom att man skulle själv hjälpa sej. Å då hade vi de där jultomtarna. Så kom majblomman till, en institution som jag va mä i också.

- Jaha - vad var det då?

- Majblomman, d'ä första majblomman som säljs första maj. Den hade te uppgift att alla t.ex. om dom hade lungtuberkulos, lungtuberkulosen härja väldigt här då - ... å så skulle dom hjälpas te få utrustningar te sanatorievård å likaså sjukvård i övrigt å så vidare.

- Började det här i Iggesund det?

- Majblomman den hade sitt säte långt, långt före. Dä var bara en avdelning som förestogs där då. Majblomman ä mycke - den var ju utsträckt över hela landet den har jag hört. Finns dä dom som till exempel har så storrika avdelningar så dom har en för-ti-femtitusen kronor som dom inte har kunna använt en gång på grund utav den sociala omvårdnaden. Den sociala lagstiftningen har gått så långt så den har - den här hjälpverksamheten, frivilliga hjälpverksamheten har fått träda tebaka se. För nu får dom ju genom dä sociala lagstiftninga. Å bara te gå å få nu så. Om d'ä missbrukat eller så dä vill jag inte yttra mej om - dä finns ju för all del mä.

- Men förr, hur gick det när dom hade det så dåligt? Då fick dom då genom de här hjälporganisationerna? Men fattigvård, det hade ni ju. Kunde inte den träda emellan?

- Då fanns nog fattigvård men då va knappast nån som anlita den. Jag var ju mä i fattigvårdsstyrelsen i tjugetre år så jag vet i alla fall - då växte dä fram unnan för unnan så dä va lättare te tillgodose då allt eftersom vi hade tillgångar å så förstås. Men d'ä väldigt konstigt mä den här gamla brukstypen utav befolkningen. Dom vill ogärna anlita den, dom vill försöka klara sej själva.

- Är det något speciellt just för bruksbor det?

- Just så ja.

- Hur kunde fattigvården hjälpa annars? Fick dom kontanter eller fick dom matvaror?

- Dom fick - vi följde mä iblann å klädde opp. På grund av att dä inte skulle bli missbruk. Då följde vi mä dom å dom fick handla. Då fick dom matvarer å annat. Men sedan gick de där så dom fick kontanter så småningom. Dä var meningen dom inte skulle ha nån förmyndare över sej ve inköpena - dä var precis som dom skulle vara blyga för att ta emot de där, å då gick dä bättre när dom fick kontanter. Dä växte fram så småningom de där se.

- Gamla människor, hur klarade dom sig?

- Jaa, dom försökte å hjälpas åt så gott dom kunde.

- Er gamla mor t.ex. som blev änka tidigt?

- Jaa dä var mycket svårt för en änka till exempel. Jag vet inte, dom hade - var dä fem kronor i månaden dom hade. Jag tror dä som änkerna som dom skulle försöka klara sej på.

- Var det ifrån bolaget eller kommunalt?

- Vilket?

- Var det från bolaget eller var det kommunalt?

- Ja bolaget hade - deltog nog en del. Men annars var dä från kommun förstås. Men bolage gick te mötes mä en del saker på de där vise ... men dä var nog inte i nån större utsträckning i alla fall.

- Hur var det ordnat i det här änkehuset som Er mamma hamnade på?

- Jaså - tolvän där?

- Ja hon kom till tolvän ja.

- Så jag, när jag kom tebaks ifrån Boxholm då fick jag bo där, men sedan då skulle ingenjör Holmberg kompensera mej för dä, så då byggdes dom här villerna här nere nära järnvägsstation - Krylbo vi kallar't. Då byggdes dom. Å då så sa ingenjör Holmberg han att dom ville gärna ha mej kvar, jag vet inte om dä var för arbete eller

va dä va för, dä kan jag inte svara på men dä va nog brist på arbetskraft kanske. Å då sa dom att Petrus Eriksson sa han, han ska få en lägenhet sa han. Jag ska inte gifta mej nu sa jag. Ja vi ställer en lägenhet till förfogande ändå sa han. Men när'e är så många som behöver ha lägenheter ska väl inte lägenheten stå te förfogande för mej, för jag har inte tänkt gifta mej än sa jag. Ja men sätt upp ett par gardiner sa han - han skulle kompensera mej för de där tage som han gjorde när han flytta ner mamma - sätt upp ett par gardiner för fönsterna sa han så kan ingen jävel säja nånting sa han. Dä va ju fin lägenhet på den tiden, så jag tog ju lägenheten å den fick stå tror jag ett par år innan jag gifte mej, jag tror de var tre år innan jag gifte mej. Å dom var så sjuk på de där förstås - den fick stå där i alla fall. Jag gick dit å lag mej nån gång iblann bara.

- Var bodde Ni annars då?

- Då bodde jag i tölvan då. Dä - jag var lite konstig jag å ...

- Vad hörde det till bostäderna - det var väl kanske vedbodar eller så där?

- Jahadå vedbodar å allting, så dä var väldigt fina bostäder därnere i Krylbo där. Väldigt fina lägenheter. Å sedan då så när jag gift mej så tog jag hit - byggdes då kammare oppå så tog jag mamma till mej ...

- Så ni kunde bygga om som ni ville själva?

- Dä fick vi tillstånd. Som till exempel en kammare när dä var sån stor vind som dä var - så då bodde hon där hos mej.

- Var det vanligt att man tog hand om sina gamla föräldrar?

- Dä var dä. Dä va ett ansvar som var å en kände. Dä fanns ju undantag men i regel så var dä dä. Vi skulle ha den skuldigheten. Inte så nu.

- Nej nu är det inte alls så.

- Nästan kastar ifrån sej.

- Ja det är nästan så.

- Hon fick ju hjärnblödning me mamma så dä blev mycke svårt så sköta henne sen ... jag lejde då ett fruntimmer från Hudiksvall ... vi betala henne femti kronor i månaden ... hon kunde inte stå ut ensam. Men nån hjälp ifrån allmänna dä fick man inte. Nähä. Men sen då så kom jag på skola oppe i Domnarvet, verkstadsskola. Dä va disponent Sundblad - hade väldigt stort förtroende hos disponent Sundblad. Dä var inte värt å försöka säja någenting om mäg. Han hade sån väldig förståelse för mej så. Dä ville han kosta på mej på skolan - ja bo-laget förstås ... en sån där verksskola som var där. Så jag feck lite mera ... undervisning. Kom hit tebaks sedan å då var jag både stålblåsare å valsmästare å allting sånt där. Sen hade jag hann om lancashiresmedjan på slute å å .. smedjerna å ... var en hård belastning. Men förtroende hade jag hos disponenten i alla fall. Men så arbeta jag natt å dag. Dä var ingen arbetstid ä, sönda å varda lika-

dant. Söndagar behövde jag ju inte arbeta men man hade inte ro ändå förrän man fick vara unnan'e som då skulle vara. Man hade reparationsarbetare ute å så ... då var inte många förmän då å utan jag var nästan så gott som ensam.

- Var det besvärligt att vara förman då?

- Näej, jag hade så bra förtroende så - genom att jag hade vare i fackförening förut så hade jag så stort förtroende så.

- Hos kamraterna, menar Ni?

- Hos kamraterna ja. Då var en glädje i alla fall ... då var då. Tyckte jag åtminstone. Vi längta till varandra, längta att vi skulle få komma ner å börja. Då var en arbetsglädje å en sammanhållning som jag vågar faktiskt svära på att då finns inte maken till sammanhållning som då var där.

- I järnverket?

- Jaa.

- Hur kunde det komma sig då?

- Jaa dom var som en familja alltsammans å så där. Hade bara glädje utav arbete, skämt å allting sånt där. Inga avigheter någon gång å inte så där smygas som förekommer nu å ska försöka äta ut varandra å så där utan var å en var nöjd allt eftersom han avancera å allt eftersom han hade förtroende till sej.

- Det var arbetsglädje?

- Då var arbetsglädje. Då var en arbetsglädje som var alldeles enastående. Då får man aldrig uppleva mer.

- Nej det kanske inte är på samma sätt nu.

- Nej, jag vet inte va jag har hört, jag har hört mej för mä olika förmän å så. Dom säger att d'ä en jädrans strid jämt å ständigt. Dom ä avundsjuka på varann allesammans arbetsledare emellan å allting sånt där. Nää.

- Att vara förman tycker man ändå skulle kunna vara besvärligt, när det blev arbetstvister och sådant.

- Jag gick hand i hand mä dom jag. Jag hade inte den där förmanssyssla utan jag gick hand i hand. Jag ingrep just å själv utförde jag arbete å hjälpte dom där de behövdes. Så jag var inte ledsen för te ta i. Då var bra såna där handräckningar för många te exempel, dom kunna behöva ha ett handtag. Då ska man inte bara ställa sej å titta på utan då ska man ta i själv. Inte behöver man gå mä krage på sej ä, då gjorde jag inte, då var blusen dä. Räckte bra till dä. Jag hade inte nån kontakt mä ... överordnade annat än mä ingenjör Holmberg, han som skulle göra experimente här. Han skulle framställa de där mjuka järne.

- Jaså - vad var det för något då?

- Jaa han skulle framställa just ett mjukt järn på elektrisk väg som skulle ersätta just de här lancashirejärne som jag nyss tala om, de mjuka fina järne. De skulle han ersätta genom att han skulle till-sätta ett slags järnsvamp hette dä, dä vill säga malmen ä bunden mä en del kol å då ska den smälta, å på så vis så vis så sätte han på ett slaggborr inunder - först å främst smälta de där å sen slaggpotta inunder så här som var uppsatt på elektrisk väg. Så skulle han tappa järne just i slaggen å försöka å få slaggen bunden mä järne så här. Jag glömde å säga att lancashirejärnet där är slaggen bunden i järne. Dom arbeta in dä i lancashirejärnet så arbeta man precis som ett frun-timer som arbetar deg, där arbeta dom mä spett i lancashirejärne, arbeta in slagge på de där vise. För järne kan inte vara alldeles rent. Men han skulle framställa ett rent järn på så vis, på elektrisk väg. Å då var jag motståndare till de där, för jag trodde aldrig dä skulle lyckas.

- Varför inte det?

- Nää, för jag tänkte ... jag satt mej emot'et så jag villa inte vara'n behjälplig. Jag villa inte alls försöka mä't, för jag hade nog ändå. Å då sa han åt mej ett tag att ta två steg bak å ett steg fram, dä är de enda han kan göra sa han. Ja jag tackar jag sa jag ... Så vi var inte nå goda vänner precis, ingenjör Holmberg å jag. Men han misslyckas i alla fall mä sitt företag.

- Jaså det gick inte?

- Lag ner över en miljon tror jag bolage, kanske mer å på experimente å misslyckas helt å hållet ändå. Å sen så fick han avsked ifrån bolaget när järnverket skulle läggas ner, valsverkena å slaggsmedjan skulle läggas ner. Då flytta han te Eskilstuna. Men han var en styv karl i kemi å i matematik. Dä fanns inte hans like. Han vart lärare i kemi dä i Eskilstuna på läroverke där. Dä var han till sin död. Han fick hjärnblödning sedan. Han var skicklig, men han var för skicklig. Han trotsa naturlagarna å dä går heller inte. Man får nog gå dä vägar som ä föreskriven.

- Ni sade att dom lade ner järnverket här. Kan Ni berätta lite om det?

- Jaa dä avvecklas så småningom dä då. Lancashiresmedja hon stoppa först hon å sedan de produkter som lancashiresmedjan lämna till oss dä hade vi ett stort upplag, å dä förbrukas sedan i valsverket tills dä blev slut. Å dä som var kvar dä legovalsa vi i Ramnäs. Så vi frakta våra ämnen då härifrån som va kvar te Ramnäs. Så jag var där då å vi valsa ut i de valsverke.

- Då hade ni slagit ihop här redan?

- Jaa, slage igen valsverke här.

- Det var väl tragiskt?

- Jaa, dä var lite tragiskt. Dä var tragiskt för mej åtminstone, dä var tragiskt te exempel när jag fick vara mä å riva ånghammarn, för den hade min far vare mä å satt opp - å riva ner, tyckte jag var tra-giskt när dom skulle lägga ner här. Jag börja bli till årena då så dä gjorde mej inte så mycke, men ändå så kändes dä.

- Ja det förstår man ju. - Ja pappa arbetade som ånghammarreglerare. Hur - vad gick det arbetet ut på då?

- Joo en stor ånghammare som dom smidde ner såna här stora sex ... tolvtumsgöter kallas dä ... dom var tolv tum i fyrkant å dom där värmden man å så satt man dom under ånghammarn. Dä var en ånghammare som stog å tryckte ihop dom så här mä värme till en mindre dimension, sextums. Å sedan tog vi dom te valsverke här när dom va nere ve sex tum. Å valsa ut dom ytterligare sedan te den dimension vi villa ha. Alltså fortsatte längre å längre ner unnan för unnan. För valsverke var inte byggt för så grov dimension, å så var dä en annan sak mä, att dä smidda stålet skulle vara bättre, bessemerstålet, än dä valsade stålet. Dä finns - när vi gick över i bessemerverket gick vi över från tolvtumsgöter te sextumsgöt på grund utav att dä finns segringar i stålet, när man tappar stålet så här, om man har ett stort ... en tolvtum ... dä finns dä krokarna inne i ståle som vandrar just ifrån hörnerna å lägger sej i mitten. Dom där kropparna försvinner allt eftersom de stelnar. Å för te förebygga - å de där kallas för segringar å de där ställer till stora olägenheter när man arbetar. Så dä blir inte den hållfastheten inne i den kärnan som dä blir i yttre skikt ä. Men när man matar ut'et så finns de där ändå, å d'ä de som man skulle försöka å få bort. Dä - ingenjör Holmström här som kom ifrån Sandviken han föreslog då att man skulle bygga om å lägga te sextumsgöt. För då kallas dä så fort så att dom där kropparna inte hinner vandra, utan dom förde'ar sej. Å dä är de bättre för när dom blir fördelade i en yta än att dom ska koncentrera sej på ett ställe. D'ä skadligare.

- Men när dom hade tillverkat järnet i lancashiresmedjan, då slogs väl smältan ihop under hammaren?

- Jaa.

- Var det där som pappa stod och arbetade, i den hammaren, eller var det en annan?

- Nä, en annan, ve bessemer dä. Bessemermetoden.

- Jaså. Det fanns väl ånghammarreglerare i lancashiresmedjan också?

- Dä fanns dä också .. han tog opp smälterna han ... var en mindre ånghammare dä. Dä andra var en större ånghammare ... Å vi hade mycke hammarverk, vi hade knivsmedja här mä.

- Vad var det då?

- Jaa - vi smidde ju stålet, valsa dä till vissa dimensioner å sedan smidde vi dä under hammare, små såna där skafthammare. Å dä bekant hur en skafthammare ser ut? - D'ä en vattenturbin, skovelhjul ... å i den går dä ut en axel å ifrån axeln så sitter dä tappar, fyra stycken tappar. Å sedan finns dä ett skaft som går där å ett hammar-skaft längre ut å sedan då när den där turbin börjar på å sno på de här vise, så tar dom där - jag vet inte va jag ska kalla dom för - hållare - då lyfter dom bakändan på den där, för han var avvägd då mä två hylser, då lyfte dom bakändan å så får han ett slag å pallar för sin egen tungd. Å där sitter dom å smider inunder, d'ä skickliga smeder som sitter å vänder på dom där bitarna å smir ut dom te fyrkant å åttkant, sexkant å såna här trekant å allting sånt där. Dä

gick på ... där valsa dom bumstålet å dä smidda stålet dä gick på bomvaj ... stålet sedan. Dä var bessemerstålet som användes. Vi smidde dä just under dom där kniphamarna se.

- Det var en gammal typ utav hammare?

- Dä var en gammal typ utav hammare dä, dä var'e.

- Det fanns mycket hammare här då?

- Dä va mycke hammare. Vi hade två - vi hade tre ånghammare å den där stora bumlingen vi kallar som dom tog upp smälterna inunder. Dom tog upp smälterna under en vatthammare förut å se, innan vi feck ånghammarn. Va ett sånt där skovelhjul dä å som gick. Den står kvar däroppe nu han tror jag.

- Den har jag nog sett.

- Men sen smidde vi i ånghammarn för dä gick bättre å arbeta under ånghammarn än dä geck under den där. Den där han kom iblann å dunka iväg s'att dä va te passa se för'n ... kunna få en sprätt under magen ... men ånghammarn där dom reglera dom mä handtaget så här så att man kunna ta tag precis när'en ville. Dä gick mycke stål på utlande å så där då på den tiden. Bessemerstål. Dä var väldigt förnämligt bessemerstålet på Iggesund dä var inte så vanligt då. Dä var förr inan dom kom mä dom här legeringarna - nu kan dom legera mä krom, nickel, volfram, titan å va som helst. Precis den önskade kvalitén som dom vill ha. Men dä kunde vi inte mä vanligt kolstål i.. Ja vi kunde kisellegera, dä kunde vi göra förstås ... men inte nå annat ä. Men nu kan dom göra va som helst ... så gör dom ju stålsorterna fina. Som går ut sedan som bultstål å verktygsstål å allting. Precis den stålsort som dom vill ha. För te exempel flygmaskiner å allting sånt där, å likadant till motorer å allasammans, såna här skogsredskaper ... å allting sånt där som fordrar sina särskilda kvaliteter. Å då ska dä vara både hållfasthet ... å slaghållfasthet å allting sånt där. Dä ställs fordringar på dä. Å dä kan dom tillgodose nu genom att dom legerar mä olika metaller se, kan få önskat precis.

- Om vi skulle prata litet om arbetstiderna som ni hade i järnverket förr - det var väl lite olika på olika avdelningar?

- Dä va olika på olika avdelningar. Smältsmedja dom fick gå å göra tre smälter var. Gjorde en smälta, å sen fick han vila mens andra kamraten å så gick dom. Å sen feck dom gå å ropa mot kamraterna när dom skulle ta ve. Så dä var ingen ordnad arbetstid utan dom fick gå å ropa varandra. Men i valsverke där hade vi ordnad arbetstid för där hade vi åtta timmer å vila åtta.

- Det var väl rundgång det?

- Dä var rundgång dä ända tess veckans slut. Men i masugnen där var dä rundgång både sönda å vardag, helg å söcken, jul å misommar å alltsammans.

- Gick den året runt masugnen?

- Dä gick året runt i masugnen. Kolhuset likadant. Ända vi fick då te misommar så var'e en drickskruka på tre liter svagdricka som man

fick i uppmuntran av bolage.

- Allihop att dela på då?

- Nää, i var.

- Jaså fick dom det?

- Fick dä som en uppmuntran. Dä var te jul å misormar dä som dom fick de där svagdricka.

- Vilka arbetstider - hur kunde dom orka det masugnsarbetarna?

- Ja dom vart utslitna mä. Dom vart utsliten helt å hållet, tungt som dä var.

- Inte var det väl någon ekonomisk compensation heller förstås?

- Dä var dä inte. Sen inom fackföreningsrörelsen förstår du så tillkom ju procenten då, söndasprocenten å olämplig arbetstid å kortare arbetstid å unnan för unnan ...

- Hade ni svårigheter här med åtta timmars dag?

- Dä hade vi - mycke svårigheter var'e innan man fick genomförd dä. Dä var besvärligt många gånger men.

- Hur kom sig det? Vad var det för tvistigheter som stod på?

- Tvistigheter? Därför att bolage här tillhörde inte arbetsgivarföreningen. Arbetsgivarföreningen, dom var tvungen å sluta avtal mä fackföreningen eller järn- å metallarbetareförbundet om jag så säger, men bolaget här var inte ansluten till arbetsgivarföreningen så dä hade dom ingen skyldighet att ta hänsyn till våra krav. Nää - utan dä var mera godvilligt. Jaa. Dä var för dä som stridigheterna blev. Sedan när dom anslöt sej till arbetsgivarföreningen dä vart dä mellan organisation - mellan arbetsgivarföreningen å förbundet, järn- å metallarbetarförbunde, dä vart dä en uppgörelse dom drog upp linjerna dom emellan å sen blev lokala förhandlingar. Dä fick vi följa mä så dä vart någorlunda jämställt. Dä vart dä bättre å arbeta. Dä fick man order om å direktiv från vårt förbund å dä var dä bara å lägga fram dom, sen var dä lokala bestämmelser.

- Men tidigare så fick ni arbeta fram det där själva då?

- Förr så fick vi göra dä då se ... dä vart dä inte de där personliga mellan - för alltid var'e lite gnabb emellan dom som underhandla å företagsledningen å ... dä var ju roligt tyckte jag.

- Ni var med i förhandlingskommittéer?

- Ja mycke, flera gånger.

- Hur gick det till då, när ni satt och dividerade om det där?

- Jaa - dä va te sitta tolka å tysta mä siffrer å ton å kilo å allting sånt där då å så å räkna. Å inte var man väl så styv i matematiken heller förstås som dom var. Men man fick försöka hänga mä

i alla fall. Då gick ju förrättelsekonsten någorlunda tyckte vi. Vi tyckte vi vann unnan för unnan vi, men inte vet jag om vi vann nånting. Men då vart inga nackdelar direkt utan då vart fördelar. Då fanns gubbar längre tebaks som ... förvaltar Preitz som var här då, han var mycke sträng. Å då på den tiden så fick järnverksfolke gå ut. När dom slog igen järnverke så fick dom gå ut på slåttern här å hjälpa till för bruke hade jordbruk då. Var då lite beställningar så fick dom gå ut. Då var'e en som heta Falk, då var sina där fina gubbar förstås som var humor å hade roligt jämt åt dom, men då här var före min tid då så då har berättas för mej. När jag var liten pojke så såg jag den där Falk. I alla fall så var han ute å slog då. Då vart väl inte så riktigt slaget mä lie som dom hade på den tiden, utan då stog föll kanske lika mycke som då låg. Så kom förvaltar Preitz å fick se de där. Hör du Falk sa han, du slår illa du sa han. Då vände han sej om å så sa han. Du har inte hunne stulpe än du sa han. Han mena på att han slog så fort så han hann inte ... men då var då förvaltarn tvungen å skratta. D'ä roligt på dom här gamla brukena å höra tales om såna där gamla gubbar.

- Dom var visst väldigt individuella?

- Jaa då var dom. Då var en som hette Ernberg här ... i alla fall så var då en som heta Ernberg här å han var också finurlig. Å på den tiden så fick dom inte ha smör på brödet så att nån överordnad såg'et. Dom fick inte ha smörgås ... fick han se att Ernberg hade smör ... då skulle föll minskas då. I alla fall så kom han å hade smörgåsen rätt upp han å mötte - om då var förvaltar Preitz då kan jag inte svara för men jag tror att då var då - men va ser jag sa an, har du smör på brödet. Ja hon har vinga om sa Ernberg ... så då var ett ordstäv som gick sedan då. Å sånt där hade vi roligt å t i arbetet se, sånda där gamla minnen å såna där gamla typer. Ja då var härliga gubbar.

- Det var original det där.

- Då var original. Finns på varje bruk, ett eller två. Då finns på varje bruk. Jag har vare ute på bruk, tjuttre stycken sammanlagt. Fick stipendier två tre gånger för jag skulle fara ut å titta å försöka praktisera. Jaa. Å jag kom ju i kontakt just mä såna där gubbar genom att jag hade vare mä i fackföreningen så jag träffa på just såna där. Då var väldigt trevligt å höra. Finns på varje bruk en två tre såna där original. Så då var glädjande för mej då.

- Om Ni har rest runt på så många bruk, då kan Ni jämföra också hur det var på Iggesund.

- Javisst man kunde göra jämförelser. Men dom var ju långt före oss i mekaniskt hänseende ... brukena är nerlagd nu, då var största delen såna här småbruk som är nerlagd nu. Då var vallonsmedjer å såna här ... smide som då hette på den tiden, när dom börja mä järntillverkningen, Vallonerna dom kom ju från Belgien dom. Dom förde ju in, var smeder som kom in då för den där järntillverkningen. Jaa.